

[B] **HET 9/11 VAN DE REPUBLIEK**

De Nederlandse geschiedschrijving is arm aan meeslepende monografieën. Zelfs klassiekers als Huizinga's *Herfsttij*, Fruins *Tien jaren* of Busken Huets *Land van Rembrand* zijn eerder beschrijvingskunst of een intellectuele constructie dan voortvarende vertelkunst. Het vertellen werd en wordt overgelaten aan onversneden popularisators als Jacob van Lennep en Johan Been en later Jaap ter Haar en de familie Blokker. Dit type vertellersgeschiedenis is dan ook gedoemd het odium *gesunkenes Kulturgut* mee te dragen.

In *Rampjaar 1672. Hoe de Republiek aan de ondergang ontsnapte* rekent Luc Panhuysen virtuoos af met het taboe op de historische studie als spannende vertelling. De belangrijkste ingrediënten zijn overbekend. De trotse Republiek onder aanvoering van Johan de Witt werd in de zomer van 1672 overrompeld door een coalitie van Frankrijk, Engeland, Keulen en Münster. Binnen de kortste keren staken de Fransen de Rijn en de IJssel over en wisten ze de stad Utrecht in handen te krijgen. Paniek en ontredde waren algemeen. De Republiek ontwaakte hardhandig en naar later bleek definitief uit zijn welvaartsroes. Johan de Witt werd samen met zijn broer Cornelis vermoord; een tweeëntwintigjarige, weinig ervaren, prins van Oranje kreeg het bewind over een Republiek die op het punt leek te staan definitief van de kaart te verdwijnen.

In een knap gecomponeerde studie vertelt Panhuysen dit verhaal, zakelijk en trefzeker, maar ook met veel gevoel voor de breekbare en mismoedige stemming die in de overrompelde Republiek heerste. En met gevoel voor suspense. Terwijl de Fransen over het land denderen, maken de burgers vooral ruzie met elkaar, met de moord op de Witten als een hysterische apotheose. Hoe kan dit ooit nog goed aflopen, vraag je je al lezend af. Het economische leven kwam tot stilstand. Dorpen werden platgebrand, rijke burgers en ook de minder rijke werden afgeperst, hun huizen gingen met de minste aanleiding tegen de vlakte. Dit kan niet meer goed komen, denkt de lezer ongeveer halverwege het boek, terwijl hij weet dat de vreemde overheersing uiteindelijk werd afgewend. De Fransen stonden op een goed ogenblik in Muiden — ze zagen Amsterdam in de verte liggen.

Portret van Adriaan Godard Van Reede. De brieven van deze Utrechtse edelman, van zijn zoon en van zijn vrouw doen *Rampjaar 1672* tintelen van de onverwachte sensaties, Foto Collectie Utrecht/Landschap Erfgoed Utrecht.

En dat was al meer dan een halve eeuw het kloppende — in Franse ogen al te stevig kloppende — hart van de wereldhandel.

De Fransen kregen Amsterdam uiteindelijk niet in handen. Het waarom van het vastlopen en uiteindelijk mislukken van hun overrompeling van de Republiek is complex en niet eenduidig. Panhuysen legt het haarfijn uit, zonder met een geheel nieuwe visie op deze gebeurtenissen te komen. Dat zijn boek desondanks tintelt van de onverwachte sensaties komt door het gebruik van een prachtige bron: de brieven die drie leden van de familie Van Reede onderling en met de autoriteiten wisselden. De Van Reedes behoorden tot de hoge Utrechtse adel, speelden van oudsher hun rol in de provinciale en landelijke politiek, en werden, of ze wilden of niet, partij in de rampzalige gebeurtenissen

van 1672. Moeder Margaretha bewaakte tevergeefs het stamslot kasteel Amerongen, dat uiteindelijk helemaal met de grond gelijk gemaakt werd. Zoon Godard maakte carrière als militair onder Willem III, was nauw betrokken bij het langzame herstel van de Nederlandse landmacht, en zag voor zijn ogen honderden, misschien wel duizenden, mensen sneuvelen. De fine fleur van de Republiek die lange tijd in fluweel gekleed ging en naar luitspel luisterde, werd in een paar maanden streetwise. Godard raakte tijdens een veldslag gewond: een kogel doorboorde zijn schouder. Hij was afgevuurd vanuit de eigen gelederen.

In de chaos gingen veel menskracht en welvaart verloren. Niet alleen in de Republiek maar ook in Frankrijk, de Duitse gebieden en in iets mindere mate Engeland. De inval in de Republiek was er slechts één in een eindeloze reeks Europese conflicten die voortkwamen uit een hoog opgevoerd zelfbewustzijn en superioriteitsgevoel in het Frankrijk van Lodewijk XIV. Doordat de Franse koning compromissen zoveel mogelijk uit de weg ging en daardoor steeds meer vijanden maakte, bleef zijn oorlogsmachinerie doordraaien. Willem III werd, zeker toen hij zich in 1688 ook koning van Engeland mocht noemen, een van zijn grote tegenspelers.

Maar eerst had de Republiek zich nog te ontdoen van de Franse bezetting. De derde Van Reede die Panhuysen opvoert, vader Godard Adriaan, vervult in die operatie een bijzondere opdracht. Hij is ambassadeur bij de protestantse keurvorst van Brandenburg en probeert hem, en via hem ook de keizer, te bewegen tot een reddingsoperatie. De diplomatie lukt, de militaire actie die moet volgen loopt uit op een zinloze veldtocht door Duitse gebieden, waarbij elk treffen met de vijand angstvallig gemedend wordt. Wanneer Lodewijk XIV later in een vlaag van overmoed probeert Trier in te nemen, wordt het alsnog een hete oorlog tussen hem en een brede Habsburgs-Duitse coalitie. Via de details uit de briefwisseling komen we nu dicht bij de alledaagse gang van zaken in de Europese politiek van die dagen. En omdat we over intieme brieven beschikken, kan de officiële lezing ook mooi naast het particuliere oordeel gehouden worden. Van Reede is een goede en slagvaardige diplomaat, maar tegen corruptie, stemmingswisselingen en goed verborgen gehouden onwil kan hij moeilijk op. Het is onthullend hoezeer

geld, het schuiven van bedragen, de politieke bewegingen bepaalt. Vriendschap wordt in heel veel mooie woorden gewikkeld, maar moet uiteindelijk voor goed geld worden gekocht. Het is dan ook verbluffend om in *Rampjaar 1672* mee te krijgen hoeveel geld er voortdurend door Europa versjouwd wordt, met als enige doel hovelingen en militairen een bepaalde kant uit te laten bewegen.

De Van Reedes doen volop mee aan dit spel van verhandelen van gunsten. Het volle zicht op dit spel tegen de achtergrond van een conflict dat onverbiddeijk ging om erop of eronder maakt *Rampjaar 1672* tot buitengewoon meeslepde lectuur. Het is niet meer vol te houden dat een grote oprisping van vaderlandsliefde de Republiek uiteindelijk gered heeft. De leugentjes en omkoperijen van Godard Adriaan van Reede, uit naam van de Republiek, hadden waarschijnlijk meer effect. Maar de tegenstelling tussen berekening en koopmanschap enerzijds en hart voor de zaak anderzijds is misschien minder groot dan ze lijkt. Godard Adriaan schoot regelmatig de steekpenningen en aanbetalingen uit eigen zak voor. Als je *Rampjaar 1672* leest, is het systeem moeilijk te doorgronden, maar je gaat langzamerhand wel beseffen dat het voor iedereen onontkoombaar was.

Rampjaar 1672 is een prachtig boek. Ik had me voorgenomen nog een beetje te zeuren over hier en daar wat te veel gepsychologiseer of opzettelijke mooischrijverij. Maar ik doe het niet, want het is niet echt storend. *Rampjaar 1672* leest als een roman, en het is ook nog eens echt gebeurd.

RENÉ VAN STIPRIAAN

LUC PANHUYSEN, *Rampjaar 1672. Hoe de Republiek aan de ondergang ontsnapte*, Atlas, Amsterdam, 2009, 479 p.
